

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Jitka Fojtíková
Feminismus v mezinárodních vztazích
(analýza konceptu národní bezpečnosti)

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Lucie Tunková, Ph.D.,
M.A.

OLOMOUC 2008

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci, dne 20. března 2008

Obsah

Úvod	3
1	Základy feminizmu.....9
2	Feminismus v mezinárodních vztazích.....12
2.1	Sociální rodové konstrukce14
3	Ženy v mezinárodní a národní politice.....17
4	Národní bezpečnost a feministické hledisko.....19
4.1	Pojetí státu a násilí v domácí a zahraniční politice ..22
4.2	Ženy v armádě25
4.3	Redefinování tradičních pojmů MV.....30
4.4	Celosvětová bezpečnost32
5	Ekonomická a ekologická bezpečnost vs. vojenská bezpečnost.....35
Závěr	37
LITERATURA	41
Abstrakt	45

Úvod

Průkopnické dílo Mary Wollstonecraft¹ se zpočátku a po několik dalších desetiletí setkávalo s nezájmem a nepochopením. Postupem času však myšlenky v něm obsažené sílily jak v teoretické, tak praktické rovině; přibývala jak literatura řešící ženskou otázku, tak nejrůznější ženské spolky a organizace; nakonec tento proud dospěl i do sféry po dlouhou dobu své existence považované za výsostně mužskou – do sféry mezinárodních vztahů.

Feminismus je sice všeobecně rozšířený a používaný pojem, neměl by však evokovat dojem jednotnosti. I v této práci budou představeny pouze některé proudy, např. liberální feminismus, který jen přidává ženu do současného stavu věcí, a tudíž se fakticky s racionalismem nerozchází; odsuzuje vyloučení žen z pozice moci v mezinárodních vztazích, ale nevěří, že jejich zapojení, které je žádoucím cílem, povede ke změně mezinárodního systému. Jinak činí diferenční feministky, které tento stav označují za zcela prosáklý maskulinismem, a tudíž pro ženu naprosto nepřijatelný; důraz na ženskou perspektivu v tomto případě vychází z tvrzení, že taková objektivně existuje, a tudíž existují i reálné rozdíly mezi mužským a ženským rodem (berou v potaz také biologické rozdíly!). Zásadně jiný je postoj feministek-postmodernistek, které odmítají nahradit jednou zrušenou dichotomií muž–žena novou dichotomií žena–muž; postmodernismus kritizuje západní dualistické myšlení, které prosazuje pluralitu, multiplicitu a rozdílnosti a usiluje o to zjistit,

¹ *Obrana práv ženy* z r. 1792, ve které se uvádí, že ženy nejsou od přírody v podřízené pozici k mužům. A pokud to tak vypadá, může za to pouze nedostatek vzdělání. S muži i ženami by mělo být zacházeno jako s racionálními jedinci; základem je sociální pořádek založený na rozumu.

v zájmu koho byly vykonstruovány současné teorie.² V dílech jednotlivých autorů se tyto proudy však výrazně prolínají.

Specifickou pozornost věnuje tato práce otázce bezpečnosti: feministický pohled odkrývá mýtus o „ochránci a ochraňovaném“³ (ženy a děti pod ochranou vojáka-muže), který se nachází v mnohých teoretických bezpečnostních koncepcích a následně v politické praxi. Jak moc je platný, bude uvedeno níže. Z důvodu omezeného prostoru se tato práce nebude podrobněji zabývat ekonomickou a ekologickou bezpečností, nýbrž se zaměří primárně na národní bezpečnost, na její definici z hlediska feministických teorií a na změny, které by měly být učiněny v jejím pojetí.

Cíle, které bude tato práce sledovat a na které se bude snažit odpovědět, jsou nastíněny v následujících bodech. Jde tedy o tyto hlavní cíle:

1. zanést feministické teorie do teorií mezinárodních vztahů a osvětlit jejich cíle a směřování;
2. nastínit problematiku postavení žen v mezinárodní politice a jejich působení v rozhodujících orgánech;
3. přiblížit koncept národní bezpečnosti z feministického pojetí pomocí začlenění *genderu*⁴ jako kategorie analýzy.

Hypotézy, které z těchto cílů vycházejí a jejichž relevanci se práce pokusí v argumentační posloupnosti dle uvedených cílů obhájit, jsou, že:

1. ačkoliv jsou tradiční pojmy mezinárodních vztahů vykonstruovány v mužském diskurzu, feministické teorie

² KONEČNÁ, Daniela – KUCHYŇKOVÁ, Petra: *Postpositivistické teoretické směry*. In: PŠEJA, Pavel: *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Brno, IIPS 2005, s. 120-123.

³ Tato koncepce protíná např. dílo od J. Ann Tickner *Gender in International Relations*.

⁴ Termín *gender* se v češtině obvykle překládá jako *pohlaví* či *rod* ve smyslu ne biologického, ale sociálně vykonstruovaného. V této práci používám anglický výraz, protože lépe vystihuje podstatu slova.

- neuvádí žádné adekvátní a tzv. univerzální pojmy, které by je mohly nahradit;
2. celosvětová bezpečnost již existuje, pokud ji vztáhneme ke globálním otázkám ekonomické a ekologické stability, procesu demokratizace aj., nikoli však k národním otázkám a národnímu zájmu;
 3. i přesto, že mezinárodní vztahy byly vždy výsadní doménou mužů, lze pozorovat rostoucí počet žen jak v mezinárodní a bezpečnostní politice, tak na akademické půdě mezinárodních vztahů.

Práce používá metody vycházející z výzkumných otázek a stanovených hypotéz. Jedná se zejména o případovou studii feministických teorií v aplikaci na vybrané otázky obsažené převážně ve čtvrté kapitole. Práce postupuje především metodou obsahové analýzy, jíž jsou porovnávány jednotlivé feministické přístupy, ale také přístupy jiných badatelů mezinárodních vztahů. Východiskem pro toto pojetí se staly práce tradičních feministických badatelů mezinárodních vztahů jako je např. J. Ann Tickner, V. Spike Peterson a Jean Bethke Elshtain.

Česká odborná literatura výrazně zaostává za celosvětovou, snad kromě pár publikací, které se navíc feminizmu v mezinárodních vztazích věnují jen velmi sporadicky a okrajově v jedné podkapitole, se nevyskytují žádné další knihy, které by se obsáhleji věnovaly tomuto relativně novému podoboru mezinárodních vztahů.

Výše uvedené však nemůže platit o zahraniční literatuře, ve které se od osmdesátých let 20. století permanentně a stále častěji vyskytují díla feministických badatelů mezinárodních vztahů, od předních až po ty méně známé. Kromě odborných výtisků můžeme jejich články nalézat i v politologických časopisech jako je např. *Foreign Affairs*, *International Studies Quarterly*, *Political Theory* a

v sociologických časopisech Feminist Theory, Feminist Studies, Feminist Issues, Feminist Review aj.

Za stěžejní autorku bývá považována J. Ann Tickner, feministická teoretička mezinárodních vztahů působící na *University of Southern California*; ve své práci budu čerpat z jejího prvního uceleného spisu *Gender in International Relations* a z jejího věhlasného článku *You Just Don't Understand*, ve kterých kritizuje tradiční teorie mezinárodních vztahů za to, že neuznávají a nepřipouštějí kritický potenciál feministických teorií.

Dalšími význačnými autorkami zde uváděnými jsou V. Spike Peterson, Rebecca Grant a Anne Sisson Runyan, které se sešly (i s mnoha jinými) při spolupráci na sborníku *Gendered States*. Každá přispěla svým kritickým názorem na odlišné téma týkající se feministických teorií jako je např. pohled na propojení státu a násilí, státu a revoluce, pojetí přirozeného stavu (*natural state*) nebo postavení žen v armádě a boji.

Jako mužského zástupce feminizmu zde představují Johna Hoffmana, který se ve své knize *Gender and Sovereignty* soustřeďuje na emancipaci žen v teoriích mezinárodních vztahů, na jejich vnímání suverenity a státu, ale dává také důraz na spojení mezi státem a užitím síly.

Výraznou osobou je i Jean Bethke Elshtain, její koncept *beautiful soul a just warrior*⁵ se stal již tradičním nejen ve feministické politické teorii. Radikalismus jejích myšlenek spočívá především v naprostém odmítnutí a distancování se od pojmu spravedlivé války, která v dnešní době podle ní už nemůže naprosto existovat; naopak ženy vidí jako nezkažené a nejčistší duše, které trpí pod každou tíhou neštěstí.

Do tradičních děl politické filozofie dále patří *Ženy, muži a společnost* od Claire M. Renzetti a Daniela J. Currana, zabývající se

feminismem a pojmem *gender* nejen ze sociologického, ale také z politologického hlediska; pozornost věnují i tzv. *gender gap*, rodové rozdíly pak uvádějí při prezidentských volbách ve Spojených státech v druhé polovině dvacátého století.

Velkou kritiku za svůj článek *Women and the Evolution of World Politics* ve *Foreign Affairs* sklidil Francis Fukuyama. Odpovědi mu hned v nadcházejícím čísle byly statě od Kathy Pollitt, Barbary Ehrenreich, R. Briana Fergusona, Lionela Tigera či Jane S. Jaquette;⁶ všichni Fukuyamu obvinili z četných chyb, mylných a nepřesných údajů a jednostranného pohledu. Vytýkají mu nedostatečné zakomponování i dalších pomocných věd (zvláště pak antropologie), nedostatečný pohled do minulosti na vývoj systému národních států, když se pokouší vysvětlit válku a mír, a špatnou interpretaci rozdílností mezi mužským a ženským chováním. Fukuyamův článek i přes četné výtky uvádím, neboť jeho určité pasáže se mi zdají přínosné a relevantní pro tuto práci.

Práce je členěna do pěti kapitol, přičemž první kapitola obsahuje úvod do feminismu jako politické filozofie. Zde ho dělím na dva základní proudy: liberální a radikální. Uvádím jejich hlavní představitelky, stěžejní díla a neslučitelné konflikty, které se staly oporou kritiky jeden pro druhého.

Ve druhé kapitole již aplikuji feminismus do teorie mezinárodních vztahů. Pozornost věnuji obtížím, se kterými se nutně musí potkávat; objasňuji, proti komu se vymezuje, jaké jsou cíle předních feministických badatelek mezinárodních vztahů, čeho chtějí v disciplíně mezinárodních vztahů dosáhnout, co a pomocí čeho chtějí změnit. To pak blíže rozvádím v podkapitole o rodových rozdílech, o kterých jsou přesvědčeny, že nejsou biologicky dané, nýbrž sociálně vykonstruované, a proto mohou být změněny.

⁵ J. B. Elshtain odhaluje dvě hlavní postavy „spravedlivého válečníka“ a „krásné duše“ v „legendách“ o válce a míru vyprávěných disciplínou mezinárodních vztahů. Více o této koncepci v kapitole 4.2.

Ve třetí kapitole se přesouvám z teoretické roviny do částečně praktického úseku práce. Zabývám se nízkým počtem žen ve světové i české vrcholné politice; uvádím možné důvody, proč by tomu tak mohlo být.

Čtvrtá kapitola je stěžejní pro celou práci. Začíná obsáhlou definicí národní bezpečnosti z feministického pohledu a cíly, které si feministické teorie kladou, aby mohl být koncept národní bezpečnosti přeměněn. Jedním z nich je vymýcení násilí na všech úrovních, dalším je redefinování tradičních pojmů mezinárodních vztahů, dále pak redefinování občanství a jako poslední uvádím preferování celosvětové bezpečnosti před národní bezpečností.

V poslední kapitole uvádím možná feministická řešení, která by mohla přispět ke znovupřehodnocení tradičního konceptu národní bezpečnosti.

Tato práce by však nemohla vzniknout bez přispění Mgr. Lucie Tunkrové, Ph.D., M.A. Velice jí děkuji za její trpělivost, za vstřícný přístup k mému pojetí tohoto tématu, za věcné a duchaplné komentáře, které tuto práci (a mě samotnou) posouvaly dál, a v neposlední řadě za podporu, kterou vnímám. Vážím si její pomoci a jejích dobře míněných rad, připomínek a postřehů.

⁶ *Father Knows Best. Men Hate War Too. Perilous Positions. Prehistory Returns. States Make War.* In: *Foreign Affairs*, 78, 1999, č. 1.

1 Základy feminismu

Feministické teorie, často identifikované jako marxistické, radikální, psychoanalytické, socialistické, existencialistické a postmoderní, popisují příčiny a následky útisku žen a snaží se stanovit opatření k jejich odstranění.⁷

Feminismus lze definovat jako přesvědčení, že sexuální nerovnost a útlak mezi pohlavími mohou a musejí být odstraněny. Proto je feminismus spojován se ženským hnutím, které se snaží o zvýšení a zlepšení společenské úlohy žen. Feminismus se ale také snaží o zvýšení politického uvědomění a o prohloubení politického poznání tím, že zkoumá kulturní, sociální, ekonomické a biologické faktory, jež leží v základě rozdílů mezi oběma rody a které determinují muže i ženy, tj. každého z nás.⁸

Mnoho dnešních feministických pohledů vychází z tradičního liberálního feminismu. Liberální feministky především nechtějí zrušit hranici mezi veřejným a soukromým životem. Říkají, že reforma je nezbytná, ale jen k tomu, aby zajistila rovná práva ve veřejné sféře, tj. právo na vzdělání, právo volební, právo na profesionální kariéru atd. Tím se dostávaly do střetu s radikálními feministkami a jejich základní tezí „osobní je politické“. Ignorování důsledků *genderového* uspořádání v rodině pro veřejný život žen je jednou ze základních opor radikální kritiky liberálního feminismu.

Základním prvkem radikálního feminismu je přesvědčení, že charakteristickým a primárním rysem společnosti je sexuální útlak a další formy nespravedlnosti – třídní vykořisťování, rasová nenávisť atd. – jsou pouze sekundární. Rod je považován za základní a nejdůležitější sociální kategorii, ještě důležitější než společenská

⁷ TICKNER, J. Ann.: *You Just Don't Understand: Troubled Engagements Between Feminists and IR Theorists*. International Studies Quarterly, 41, 1997, č. 4, s. 620.

⁸ HEYWOOD, Andrew: *Politické ideologie*. Praha, Victoria Publishing 1994, s. 204-205.

třída, rasa či národ.⁹ „Vztahy mezi rasami jsou skutečně politické, což znamená, že jeden kolektiv, definovaný narozením, zcela ovládá jiný kolektiv, rovněž určený narozením. Skupiny, prosazující své rodové právo, rychle mizí, ale jedno prastaré a univerzální schéma pro dominanci jedné rodové skupiny nad druhou přesto zůstává – schéma pohlaví.“¹⁰

Radikální feminismus se objevil v dílech Susan Brownmiller, Kate Millett, Shulamith Fireston a mnoha dalších jako systematická teorie sexuálního útlaku a jednoznačně se oddělil od liberálních tradic. V knize *Sexuální politika* nazvala K. Millett patriarchát „sociální konstantou“, která prochází všemi politickými, sociálními a ekonomickými strukturami a kterou lze najít ve všech minulých i současných společnostech i ve všech hlavních náboženstvích. „Tento fakt se nám okamžitě ozřejmí, když si vybavíme, že armáda, průmysl, technika, univerzity, věda, politické úřady i finance – zkrátka všechny cesty moci ve společnosti, včetně donucovací síly policie, jsou zcela v rukou mužů.“¹¹

Současný radikální feminismus pokračuje v těchto myšlenkách; jeho snahou je ukázat, jak je seznam žen-mučednic dlouhý. Do feminismu pronikl tzv. *viktimitizační prvek*, který ženy staví do role obětí za všech okolností. Obzvlášť americký radikální feminismus se snaží o paušalizaci jakéhokoli sexuálního chování,¹² Andrea Dworkin a Cathrine MacKinnon jdou ještě dále při srovnávání natáčení pornografie s otroctvím, lynčováním, mučením a holocaustem.¹³ Evidentním záměrem je prokázat, že mužské násilí není výjimkou, nýbrž pravidlem a normou, a proto lze ve znásilňování spatřovat normální chování muže.

⁹ HEYWOOD, A.: c. d., s. 207.

¹⁰ MILLETT, Kate: *Sexuální politika*. In: OATES-INDRUCHOVÁ, Libora: *Dívčí válka s ideologií*. Praha, Slon 1998, s. 73.

¹¹ Tamtéž, s. 74.

¹² BADINTER, Elizabeth: *Tudy cesta nevede. Slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*. Praha, Karolinum 2004, s. 24.

¹³ Tamtéž, s. 29.

Liberální feminismus se setkává s kritikou, neboť nedostatečně bojuje za práva žen, o kterých je vlastně přesvědčen, že jich bylo z velké části dosaženo. Radikální feminismus zase proto, že generalizuje na ose špatní muži–slabé ženy moderní západní společnosti. Nelze však bezhlavě paušalizovat; tvrdit o polovině planety, že normou jejich chování je agresivita, není na místě. A co ženy? Jim se agresivní chování vyhýbá? Mezi ženami snad neexistují násilnice, vražedkyně, a to i svých vlastních dětí? Ženy nejsou jen oběti a mírumilovná stvoření, to je také jednou z věcí, kterou by si měl radikální feminismus uvědomit. Cílem feminismu by snad nemělo být rozpoutání války mezi muži a ženami, ale naopak najít východisko pro společné soužití.

2 Feminismus v mezinárodních vztazích

Feminismus se do mezinárodních vztahů (MV) dostává s tzv. třetí debatou, které se účastní postpozitivistické a antirealistické školy myšlení; nejprve se projevoval v praktičtější rovině, teoreticky se profiluje na problematice rozvoje a mírového výzkumu.¹⁴ V osmdesátých letech ale začaly zejména liberální feministky hledat cestu na výsluní, které doposud patřilo pouze hlavnímu teoretickému proudu.

Zatímco tradiční teorie mezinárodních vztahů¹⁵ se soustřeďují na působení světových mocností, feministické teorie, které jsou obvykle na okraji společnosti a politiky vůbec, se nám snaží nabídnout zcela nový pohled na chování států a jednotlivých osob, především těch, které jsou na okraji mezinárodního systému. Cynthia Enloe v tomto případě začala nahlížet do neobvyklých míst, aby ukázala, že ženy nejenže v mezinárodní politice přítomny jsou, ale navíc v ní mnohdy sehrávají centrální roli. *„K tomu jí posloužila analýza životů mnoha (ne)obyčejných žen – analýza ‘zezdola’, což je startovní bod, který by většina mainstreamových teorií odsoudila jako nejméně vhodné východisko ke zkoumání ‘high politics’.*“¹⁶

U tradičních badatelů MV tato analýza samozřejmě nenašla významnější odezvu bez sarkastického podtónu, už jen proto, že v tradičních teoriích MV se začíná celkem, v tomto případě tedy státem, nikoliv jednotlivcem; a i díky tomu musí feminismus čelit dvěma zásadním problémům spojených s mezinárodními vztahy: chce mluvit o věcech, které feminismus zajímá (obchod s bílým masem, místo žen v mezinárodní politice, dětská prostituce v turistických státech), ale musí odpovídat na otázku tradičních

¹⁴ KONEČNÁ, D. – KUCHYŇKOVÁ, P.: c. d., s. 123.

¹⁵ Mezi tyto J. Ann Tickner řadí realismus, neorealismus, neoliberalismus, mírová studia a behavioralismus. Sama si je vědoma řady rozdílů mezi nimi, ale udávající pro ni je to, že žádný nepoužívá rod jako kategorii analýzy.

¹⁶ KONEČNÁ, D. – KUCHYŇKOVÁ, P.: c. d., s. 123.

badatelů MV: „Co má všechno tohle společného se skutečným zájmem mezinárodních vztahů?“¹⁷

Přesto, že feminističtí vědci, tak jako pár teoretiků MV, vyzývali ke konverzaci a dialogu napříč celou oblastí, proběhlo jen velmi málo z těchto vzájemných střetů. Nedostatek nepřetržitého dialogu nebo podstatně zaměřených debat mezi feministy a odborníky na MV se stává velkým problémem.¹⁸ Feminismus se na konferencích MV setkává s nezájmem a otázkami od badatelů tradičních teorií MV: „A jak chcete vyřešit skutečné problémy tohoto světa jako je Bosna, Severní Irsko nebo šíření nukleárních zbraní? Proč by měl mít rod co dočinění s vysvětlením chování států na poli mezinárodního systému? Nejsou MV rodově neutrální disciplínou?“¹⁹ Že se toto skutečně děje, dokládá i článek Marysie Zalewski *Well, What Is the Feminist Perspective on Bosnia?*, ve kterém uvádí, že důvodem, proč se vůbec kladou takovéto otázky, je, že feministická teorie v MV je příliš mladá nato, aby získala kýžené uznání.²⁰ Navíc vědcům MV se zdá, že feministický přístup je až příliš neteoretický – samá kritika postrádající úspěšný empirický výzkum²¹ – a ptají se, co je vlastně jejich cílem.

Úkolem feministických teorií je jít dál než za zažitě zkušenosti v jednotlivých disciplínách, pokoušejí se pronikat přímo do jádra konceptů disciplín samotných z pohledu žen. Např. ústřední pojmy v teorii mezinárodních vztahů jako je síla, suverenita, bezpečnost jsou spojovány s mužstvem. Feministická teorie toto uchopení

¹⁷ WHITWORTH, Sandra: „*Feminism and International Relations.*“ In: Canadian Council on International Law, http://www.ccil-ccdi.ca/index.php?option=com_content&task=view&id=150&Itemid=48 (1. 2. 2008)

¹⁸ TICKNER, J. A.: *You Just Don't Understand*, s. 611-612.

¹⁹ Tamtéž, s. 612.

²⁰ ZALEWSKI, Marysia: *Well, What Is the Feminist Perspective on Bosnia?* *International Affairs*, 71, 1995, č. 2, s. 339.

²¹ D. Konečná a P. Kuchyňková uvádějí, že reflektivistické teorie mají společné především to, že „odmítají, rozbíjí a napadají některé klíčové domněnky racionalistických teorií, ale zařazení feminismu do této skupiny bude oprávněné jen částečně. Feministické závěry zasadily tvrdý úder mainstreamovým teoriím, když jejich sebe-definování se za teorie re-definovaly na teorie založené na exkluzi ženského.“

kritizuje a snaží se přeformulovat tato pojetí tak, aby nám pomohly vidět další možnosti řešení našich současných nejistot²² (např. při řešení válečného konfliktu nebrat v potaz pouze maximalizaci našich zisků, ale také účast válečných uprchlíků jak z migračního, tak ekonomického hlediska). Feministické spisy v MV se více soustřeďují na jednotlivce v jeho sociálním, politickém a ekonomickém prostředí než na soubor států a anarchickou mezinárodní strukturu. Zabývají se tím, jak jsou válečný konflikt a chování států v mezinárodním systému vykonstruovány skrze nerovné rodové strukturální vztahy a jak dále ovlivňují životy jedinců, obzvláště žen.²³

Feminismus chce odkrýt a zcela zrušit přirozeně dané rodové nerovnosti, což je heroický úkol a jistě stojí za povšimnutí; chce změnit rodové pořadí, kdy už pojmy nejen v mezinárodních vztazích nebudou v první řadě asociovány s mužstvím. Začleněním rodu do oboru mezinárodních vztahů se snaží porušit uměle vykonstruovanou podle nich striktně mužskou koncepci mezinárodních vztahů, ale také umělou sociální konstrukci rodového pořadí.

2.1 Sociální rodové konstrukce

„Gender je sociální struktura, která má svůj původ v rozvoji lidské kultury, ne v biologii nebo zplazení. Jako jakákoliv jiná sociální instituce i gender disponuje univerzálními rysy a chronologickými přeskulturními proměnnými, které ovlivňují životy jednotlivců a jejich sociální interakce v mnoha směrech. Tak jako platí v jiných institucích, i historie gender může být zmapována, jeho struktura a měnící se účinky zkoumány.“²⁴

²² TICKNER, J. Ann: *Gender in International Relations*. New York, Columbia University Press 1992, s. 18.

²³ TICKNER, J. A.: *You Just Don't Understand*, s. 616.

²⁴ WIBBEN, Annick T. R.: *Feminist International Relations. Old Debates and New Directions*. *Brown Journal of World Affairs*, 10, 2004, č. 2, s. 105-106.

Sociálně vykonstruované rodové rozdíly jsou založeny na sociálně schváleném, nerovném vztahu mezi muži a ženami. Nikde ve veřejné sféře nejsou tyto klamné stereotypy tak viditelné jako právě v mezinárodní politice, kde vlastnosti spojené s „nadvládoucím mužstvím“²⁵ se promítají do chování států, jejichž úspěch jako mezinárodních hráčů se měří podle toho, jak moc jsou schopní, jak velkou autonomii mají a zda mohou uplatňovat strategii svépomoci.²⁶

Termín *gender* se v současném použití neváže k biologickým rozdílům mezi muži a ženami, ale ke kulturně tvořeným a definovaným vlastnostem spojeným s mužstvím a ženstvím. Tyto vlastnosti se mohou lišit a liší dobou i místem. To znamená, že biologie může omezovat naše chování (např. ženy jsou slabší a ve válkách spolu s dětmi patří k největším civilním obětem), ovšem neměla by být určující a braná jako neměnná (např. ženy i přesto mohou vstoupit do armády).

Než se soustředí na biologické rozdíly, feministické teorie radí zaměřit se raději na vlastnosti typicky spojené s mužstvím a ženstvím (rozum vs. emoce, já vs. ostatní, veřejný vs. soukromý) a jejich pojetí se snažit přeměnit. Pokud tyto vlastnosti nebudou brány jako pevně stanovené a přirozené, můžeme zjistit, jak moc a pokud vůbec jsou sociálně vykonstruovány.²⁷

Se sociální konstrukcí však nesouhlasí např. Francis Fukuyama, který ve svém článku *Women and the Evolution of World Politics*, postaveném na podpoře darwinismu a na částečném popření myšlenek Emila Durkheima, uvádí odborné studie malých dětí, chlapců a dívek, z nichž vychází to, že „prakticky všichni

http://www.wsmip.uni.lodz.pl/aaa/International%20Relations%20Theory/meeting%207/Annick%20T.%20R.%20Wibben_Feminist%20International%20Relations%20Old%20Debates%20and%20New%20Directions.pdf (28. 1. 2008)

²⁵ *Hegemonic masculinity* je druh kulturně dominantního mužství, který se odlišuje od jiných *subordinated masculinities*, ke kterým patří např. homosexuálové, ale také ženy.

²⁶ TICKNER, J. A.: *Gender in International Relations*, s. 6-7.

²⁷ ZALEWSKI, M.: c. d., s. 341.

*uznávání biologové zabývající se evolucí si myslí, že mezi pohlavími panují hluboké rozdíly, které mají své kořeny spíše v genetice než v kultuře, a že tyto rozdíly se šíří dál mimo tělo do sféry mysli“.*²⁸

Přesto bychom měli být při srovnávání žen a mužů jako dvou skupin velmi opatrní, neboť ženy a muži nejsou homogenní kategorie a často se projevují větší rozdíly uvnitř jednotlivých skupin žen či mužů než mezi ženami a muži jako dvěma celky. Politické postoje a chování ovlivňují i jiné faktory než příslušnost k pohlaví. Tyto faktory zahrnují rasovou a etnickou příslušnost, příslušnost k sociální skupině či vrstvě, věk, vzdělání a postavení v zaměstnání.²⁹

²⁸ FUKUYAMA, Francis: *Women and the Evolution of World Politics*. Foreign Affairs, 77, 1998, č. 5, s. 27.

²⁹ RENZETTI, Claire M. – CURRAN, Daniel J.: *Ženy, muži a společnost*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum 2003, s. 384.

3 Ženy v mezinárodní a národní politice

Mezinárodní politika patří do světa mužů. Je to svět plný diplomatů, vojáků, mezinárodních civilních úředníků, jejichž většinu tvoří právě muži. Pokud pomineme příležitostné prezidentky, premiérky a ministryně, uvědomíme si relativní absenci žen v zahraniční politice jakékoliv země ve dvacátém století. Síla, moc, samostatnost, nezávislost a racionalita – jsou „*typicky mužské vlastnosti, kterých si tak moc vážíme na těch, kterým svěřujeme řízení naší zahraniční politiky a obrany našich národních zájmů*“.³⁰ Mužnost však také byla často spojována s hrubostí a užitím síly, což je typ chování, který, ač možná překvapivě, byl doceněn zvláště ve jménu obrany země. Možná právě všeobecně rozšířené mínění o ženské naivitě, slabosti a nevlastenectví staví ženy na okraj národní a mezinárodní politiky, nedovoluje jim se zapojit do světového dění a předem je ve velké míře vylučuje z aktivního politického života.

Jeden z dílů televizního cyklu *Ta naše povaha česká* se ptá, proč je v české vrcholné³¹ politice tak málo žen. Tradiční a obligátní odpověď zní, že zde není tradice, politika je zdiskreditovaná, je to prý činnost ostrá a tvrdá. Josef Chuchma se proto ptá: „*Je snad česká politika tvrdší než politika americká, kde na prezidentku nyní kandiduje žena? Nebo v Pákistánu, kde Bénazír Bhuttová dvakrát seděla v premiérském křesle? Byla britská politika lázeňsky měkká, že připustila k veslu paní Thatcherovou? Jsme brutálnější než Němci, jimž nyní vládne kancléřka Merkelová?*“.³²

V mnoha zemích v posledních desetiletích nesporně došlo k významným změnám; byly napraveny nedostatky v oblasti formálně právního zrovnoprávnění žen, byla přijata opatření, jež mají

³⁰ TICKNER, J. A.: *Gender in International Relations*, s. 3.

³¹ V členských základnách stran jsou ženy zastoupeny z 30-50 %, v poslanecké sněmovně pak jen z 15,5 % podle žebříčku Meziparlamentní unie; jsme tedy pod průměrem Evropské unie a na 70. místě na úrovni Turkmenistánu a Zimbabwe.

předcházet asymetriím mezi pohlavími, například v oblasti rodinného, rozvodového, ale i pracovního práva, a byly vytvořeny i nástroje k cílené podpoře žen. Navzdory tomu jsou ženy i nadále nápadně málo zastoupeny v politických grémiích, ve vedoucích pozicích hospodářství a vědy a celkově ve vyšších platových kategoriích. S tím na druhé straně koresponduje také stále ještě vysoký podíl žen mezi těmi, kdo žijí pod hranicí chudoby. Navíc dochází k tomu, že chudoba, která se objevuje v důsledku dnešních převratných změn v ekonomice (zvláště v souvislosti s mezinárodním nárůstem zaměstnání se zkrácenou pracovní dobrou a s nízkou mzdou) a také v důsledku s tím související redukce sociálního státu, postihla do té míry ženy, že lze v celosvětovém měřítku diagnostikovat *feminizaci chudoby*.³³

³² CHUCHMA, Josef: *Ženy, kdepak jste? Finančník Hitler*. MF Dnes (Praha), 2.-3. 2. 2008, s. 10.

³³ NAGL-DOCEKAL, Herta: *Feministická filozofie. Výsledky, problémy, perspektivy*. Praha, Slon 2007, s. 17-18.

4 Národní bezpečnost a feministické hledisko

Mnoho feministů MV definuje bezpečnost široce ve víceúrovňových termínech jako redukci veškerého druhu násilí, včetně psychického, strukturálního a ekologického; většina z těchto definic začíná spíše jedincem či komunitou než státem nebo mezinárodním systémem.³⁴

I feministé si jsou vědomi toho, že národní bezpečnost je všeobecně vnímána jako primární záležitost státu, a to všemi občany bez rozdílu, především pak v době války. Feministické teorie se však ve svých studiích raději soustřeďují na následky válek než na jejich příčiny. Zdůrazňují negativní dopady současných válečných konfliktů na civilní obyvatelstvo, kdy muži odcházejí do válek a ženy v rolích matek a pečovatelek (přejímají také role živitelů rodin) jsou často penalizovány ekonomickými sankcemi způsobenými válkou.

Feministé rovněž věnují pozornost případům znásilňování ve válce; nepokládají ho pouze za náhodný akcident, ale za systematickou válečnou strategii.³⁵ Susan Brownmiller ve své knize *Proti naší vůli* zdůrazňuje, že muži vládnu nad ženami pomocí fyzického a sexuálního zneužívání. Muži stvořili ideologii znásilnění, která se rovná vědomému procesu zastrašování, jímž všichni muži udržují všechny ženy ve stavu strachu. Za války má ovšem tato „hra“ i důležitý význam pro muže poraženého národa, kteří „tradičně znásilnění svých žen pokládají za vrcholné ponížení a za jakýsi sexuální konečný úder. Znásilnění vítězným vojákem ničí poraženým mužům všechny zbývající iluze o moci a vlastnictví. Tělo znásilněné ženy se stává obřadným bitevním polem, prostorem pro vojenskou přehlídku vítěze. Akt, který se odehrává na jejím těle, je vzkazem mezi muži – jasný důkaz vítězství pro jednoho a porážky pro

³⁴ TICKNER, J. A.: *You Just Don't Understand*, s. 625.

³⁵ Tamtéž s. 626.

druhého“.³⁶ S. Brownmiller tvrdě stojí i za dalšími výroky budícími pozornost jako je např. to, že muži znásilňují ženy proto, že mohou, protože jsou biologicky schopni znásilňovat, a že dokonce i muži, kteří neznásilňují, těžší ze strachu a z obav všech žen.³⁷ Nikdo z nás jistě nechce zlehčovat případy znásilňování žen jak ve válkách, tak v běžném životě, ale obviňovat z těchto činů celé mužské pokolení je tvrzením nanejvýš znepokojujícím a přinejmenším zcela diskriminačním, tentokrát ovšem pro muže.³⁸

Feministé tím vším chtějí ukázat celému světu dvojznačnou roli žen: na jednu stranu jsou to ty, které stát a muži chrání, ale samy přitom mají minimální kontrolu nad svou vlastní ochranou; z toho vyplývá, že v zájmu protekce byly ženy vždy méně přímo včleněny do mezinárodního násilí a jejich procento v armádách je proto relativně velmi nízké, na druhou stranu jejich životy byly ovlivněny domácím násilím, následky války a protekcionistickou politikou válčících národů, tedy situacemi, ve kterých se cítí bezbranné.

Pokud bychom ženy a jejich zkušenosti více začlenili do národní bezpečnosti a ochrany státu, pokud bychom jim poskytli prostor pro vyjadřování se a rozhodování v otázkách státních zájmů, změnila by se nějak strategie národní bezpečnosti a vnímání násilí vůbec? Definice bezpečnosti dle feministické teorie předpokládá v první řadě eliminovat fyzické násilí, neupřednostňovat vojenské záležitosti, jen tak se svět může stát bezpečnějším.

Ale jak tedy vlastně definovat národní bezpečnost z pohledu žen? To mnohdy záleží na bezprostřední hrozbě, která ohrožuje naše vlastní přežití. Z tohoto pohledu bezpečnost může znamenat „svobodu od hrozby války, nezaměstnanosti nebo enormního zahraničního dluhu“,³⁹ bezpečnost není jen absence války, násilí a

³⁶ BROWNMILLER, Susan: Proti naší vůli: muži, ženy a znásilnění. In: OATES-INDRUCHOVÁ, Libora: *Dívčí válka s ideologií*. Praha, Slon 1998, s. 98.

³⁷ HEYWOOD, A.: c. d., s. 224.

³⁸ Známý jsou případy mučení vězňů americkými vojáky-ženami ve věznicích v Guantanámo a Abú Ghraibu.

³⁹ TICKNER, J. A.: *Gender in International Relations*, s. 54.

nevraživosti na národní a mezinárodní úrovni, nýbrž také neomezené užívání ekonomické a sociální spravedlnosti. Může ale znamenat také zcela něco jiného, nezáleží totiž jen na okolnostech, ve kterých se nacházíme, ale také na tom, kde se nacházíme, resp. zda v dnešním světě platíme za ženu ze západních zemí nebo za ženu pocházející z ekonomicky zaostalých či rozvojových zemí. Rozdíl mezi těmito je propastný,⁴⁰ zatímco první (velmi obecně řečeno) se spíše soustředí na ekonomickou bezpečnost a otázky nezaměstnanosti, ty druhé vnímají bezpečnost „*v termínech strukturálního násilí spojeného s imperialismem, militarismem, rasismem a sexismem*“.⁴¹ Pro mnoho lidí žijících v zemích s nízkou životní úrovní zkrátka nelze boj za emancipaci žen oddělovat od boje za osvobození celého národa, od imperialismu západních zemí či od místních diktátorských režimů.

Každodenní existenční starosti mají v chudých zemích Afriky, Asie a Latinské Ameriky obvykle jasnou prioritu před veškerými snahami o zajištění formálních práv pro ženy. Muži žijící v těchto zemích jsou rovněž oběťmi imperialismu, rasismu a třídní nerovnosti, a ženy proto vnímají cíle západního feminismu jako separatistické a etnocentrické.⁴² Ovšem vsazování tamních žen pouze do kontextu ekonomické zaostalosti, omezujících tradic, chudoby, přelidnění a podobných problémů zastírá různorodost jednotlivých zemí a konkrétně také jednotlivých společenských postavení každé ženy. Tento problém se pochopitelně netýká jen rozvojových zemí, s podobnou obtíží se feminismus setkává i při paušalizování zemí Západu, když vesměs přehlíží propastné rozdíly v pojetí postavení a

⁴⁰ Jsem si vědoma i obrovského rozdílu uvnitř obou jednotlivých kategorií a problému, kdy srovnávám zdánlivě nesrovnatelné. Samotné feministické teorie však tuto otázku taktéž příliš neřeší a v dílech, ze kterých čerpám, pojmají tyto dvě skupiny jako v podstatě homogenní a jednolitě.

⁴¹ TICKNER, J. A.: *Gender in International Relations*, s. 54-55. To nejvíce souvisí s 2. polovinou 20. století, kdy došlo k dekolonizaci podstatné části zemí Třetího světa. Války už ve většině případů neprobíhají mezi státy navzájem, ale uvnitř těchto států, mezi jednotlivými etniky.

⁴² RENZETTI, C. M. – CURRAN, D. J.: c. d., s. 54.

uplatnění žen v jednotlivých státech, v jejich náhledu na emancipaci žen, platové rozdíly, zastávání veřejných funkcí apod.

Přílišné zobecňování se promítá do celého konceptu národní bezpečnosti, feministická pojetí se zdají být v tomto úhlu pohledu příliš široká; ve snaze uchopit co nejrozsáhleji každé téma však narážejí na to, že už se nedostanou k jeho kořenům. Nevytvářejí vlastní pojmy, teorie, konstrukce, které by disciplínu mezinárodních vztahů posunuly dále, ačkoliv určité pokusy, jak uvidíme níže, se nacházejí i tady.

Jak tedy chtějí feministé změnit všeobecné vnímání pojetí národní bezpečnosti? Jaké kroky k tomu míní podniknout? Za prvé tvrdí, že feministický koncept národní bezpečnosti nemůže být pochopen použitím tradičních nástrojů analýzy, nýbrž a především včleněním rodu jako kategorie analýzy; v druhé řadě by měly následovat další neméně podstatné činy, např. odstranění hierarchických vztahů panujících ve společnosti, eliminace všech druhů násilí, propojení domácí a zahraniční politiky, redefinování občanství, preferování ekonomických a ekologických otázek před těmi vojenskými a mnohé další.

4.1 Pojetí státu a násilí v domácí a zahraniční politice

Chování jedinců a státu v domácí politice nemůže být odděleno od chování státu na mezinárodní úrovni.⁴³ Do domácí politiky všech států by se měl promítnout pro feminismus nejpalčivější problém v mezinárodních vztazích, a to otázka řešení následků válek, protože v době válečného konfliktu jsou nejvíce ohroženou skupinou děti a ženy; to ovšem předpokládá začlenění co největšího počtu států do mezinárodních struktur, prosazování společného postupu a hledání nejlepšího východiska jak pro válčící

⁴³ TICKNER, J. A.: *Gender in International Relations*, s. 58.

zemi, tak pro její obyvatelstvo, které se ocitá v rolích uprchlíků nebo čelí násilí spojenému s cizí armádou.

Feministické teorie však nepoukazují jen na násilí přicházející z venku, ale snaží se upozornit také na domácí násilí, které by se mělo stát veřejnou záležitostí. Ve většině zemí se na domácí násilí nepohlíží jako na záležitost státu a stanovit hranici mezi soukromým a veřejným je velmi problematické; veřejný domácí prostor je podle nich chráněn alespoň teoreticky právem, ale v soukromém prostoru rodiny žádnou takovou ochranu v mnoha ohledech nenajdeme. Považování domácího násilí „za čistě soukromou záležitost a ne za veřejnou či politickou otázku je zvláště smrtelné pro ženy“,⁴⁴ to posouvá pojetí státu dál než za zažitý tradiční koncept ochránce.

Stát a násilí jsou podle feministických teorií úzce propojeny, a to jen potvrzuje patriarchální charakter státu. Stát jednoduše nemůže být feminizován. Tradiční Weberův koncept státu jako instituce, která vyžaduje monopol na legitimitu použití síly na daném území, jen dokládá tvrzení o rozporuplném charakteru státu; na jedné straně je to ten, kdo se stará o blaho svých občanů, společný zájem, administrativu atd., na druhou stranu je to právě on, kdo oplývá monopolem na užití síly.⁴⁵ Jak se však stát stal konečným arbitrem moci, bezpečnosti a svobody? Jak se stalo, že jsme uvěřili v ochranu státu před hrozbou smrti nebo podrobení?⁴⁶

Námitkou by zde mohlo být, že ve výše uvedených funkcích se nenachází nic neslučitelného – občané se staví proti, bouří se, demonstrují, nesouhlasí, stát se brání proti napadnutí jiným státem nebo dalším subjektem, monopol na užití síly mu umožňuje chránit své občany a udržet pořádek. Dle J. Hoffmana však Weberovo pojetí

⁴⁴ PETERSON, V. Spike: *Security and Sovereign States: What Is at Stake in Taking Feminism Seriously?* In: PETERSON, V. Spike: *Gendered States. Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*. Colorado, Lynne Rienner Publisher, Inc. 1992, s. 46.

⁴⁵ HOFFMAN, John: *Gender and Sovereignty. Feminism, the State and International Relations*. New York, Palgrave 2001, s. 14.

⁴⁶ KONEČNÁ, D. – KUCHYŇKOVÁ, P.: c. d., s. 124.

není synonymní s udržením pořádku, protože lidé byli schopní si udržet pořádek po dlouhá staletí před vznikem státu.⁴⁷ Dále pak tvrdí, že „vláda a politika, pořádek a sociální soudržnost mohou být chráněny bez instituce potvrzující monopol na legitimizování síly“.⁴⁸

O státu a násilí mluví i V. Spike Peterson, podle níž stát používá síly a hrozby použití síly právě ve jménu udržení sociálního pořádku, tj. bezpečnosti; V. S. Peterson se však zabývá otázkou: „Čí dobro je ve skutečnosti chráněno?“⁴⁹ Ženy jsou podle ní objektem maskulinního sociálního kontrolování nejen skrze přímé násilí (vraždy, znásilňování, incest), ale také skrze ideologické konstrukce jako je „ženská práce“ a kult mateřství, které ospravedlňují strukturální násilí. Stát se na tom všem také podílí, a to tím, že dostatečně nezasahuje např. do problému domácího násilí; kde se naopak projevuje až přespříliš, je oblast např. veřejného modelu výchovy vedeného ve striktně mužském pojetí, patriarchální právo stranící mužům, nedostatečná sociální politika a další.⁵⁰

Feministické perspektivy o bezpečnosti tedy předpokládají, že násilí ať už v mezinárodní, národní nebo rodinné sféře je vzájemně propojeno. Násilí musí být viděno v širším kontextu vztahů; děje se totiž v rodové společnosti, kde mužská síla dominuje na všech úrovních. Jakákoliv feministická definice bezpečnosti musí tudíž zahrnovat naprosté vyřazení všech forem násilí a nepreferování vojenských záležitostí.

Jaké prostředky chtějí použít k eliminaci násilí a jakými cestami se míní ubírat? V celé literatuře, ze které jsem čerpala, se mluví o přepracování rodových vztahů nadřazenosti a podřazenosti, o odstranění rodové hierarchie, kdy jen žena bude mít kontrolu sama nad sebou, nad svou ochranou a nad výchovou svých vlastních dětí. Je to však ta správná a úspěšná cesta k odstranění všech forem

⁴⁷ HOFFMAN, J.: c. d., s. 84.

⁴⁸ Tamtéž, s. 84.

⁴⁹ PETERSON, V. S.: c. d., s. 46.

⁵⁰ Tamtéž, s. 46.

násilí? Chybí zde zmínka např. o legislativních opatřeních ve formě nových, ale i stávajících zákonů; bez právního ukotvení, na kterém se podílí legislativní a exekutivní orgány, není taková změna zcela možná.

Vymýcení násilí v takové míře, v jaké ho požadují feministé, se zdá být neproveditelným. Na domácí půdě by zahrnovalo striktní ženskou východu jak dívek, tak především chlapců již od útlého věku bez mužského (agresivního a násilného) modelu; na mezinárodní úrovni se i za předpokladu mírových vztahů mezi demokraciemi nemůžeme zaručit za nedemokratické státy a je více než pravděpodobné, že stále budou pod příležitostným vedením autoritářských diktátorů jako byl Saddám Husajn nebo Slobodan Milošević.

Hlavním nedostatkem feministických teorií je jejich téměř výhradní zaměření na země současného bezkonfliktního západního světa. V systému soutěživých států si i nejlepší režim může za účelem přežití osvojit zvyky a zkušenosti toho nejhoršího systému vlády. I když se demokratický, feminizovaný, postindustriální svět vyvinul v zónu míru, kde jsou boje spíše ekonomického než válečného charakteru, stále se musí jednat s tou částí světa, která je ovládána ambiciózními, po moci prahnoucími muži. Za těchto okolností vzdání se preferování obrany národního zájmu a upuštění od jeho prosazování může působit velmi nezodpovědně a neprozíravě.

4.2 Ženy v armádě

Feministé tvrdí, že pouze důkladnou analýzou vývoje moderního systému států a jeho změnou politické, ekonomické a sociální struktury můžeme začít rozumět jeho omezeným možnostem v roli poskytovatele bezpečí. Jednotlivá nebezpečí žen nemohou být pochopena bez referencí k historickému rozdělení veřejné a

soukromé sféry. V době zakládání moderních západních států a současně s počátkem kapitalismu nebyly ženy brány za plnohodnotné občany, ale byly odkázány do soukromé sféry svých domácností; byly odstraněny z veřejné sféry politiky a ekonomické sféry výroby, staly se závislé na svých mužích.⁵¹

Ačkoliv postupem času si vydobily stejná politická práva jako mají muži (pokud stále mluvíme v termínech moderní západní společnosti), J. A. Tickner je přesvědčena, že občanství (tak jak ho chápeme dnes a ve velice širokém pojetí) je odvozeno od vojenských hodnot, závisí na připravenosti a statečnosti a ne na spravedlivém uznání přínosu žen do společnosti. S tím souvisí i její další myšlenka, a to zda by se ženy samotné měly podílet na válčení, které podle ní „*vždycky ochotně podporovaly, ale účast v něm už raději přenechávaly mužům*“.⁵²

Je pravdou, že ženy sice dávají přednost mírovému řešení mezinárodních konfliktů před vojenským a preferují směřování výdajů do domácí sociální sféry před jejich směřováním do sféry vojenské, vyjadřují však větší nedůvěru vůči ostatním národům než muži a znepokojují se i nad tím, jaká případná rizika pro bezpečnost země mohou mezinárodní vztahy přinést.⁵³

Historický a mezikulturní výzkum v protikladu k tvrzení J. A. Tickner ve skutečnosti ukazuje, že ženy často podporovaly militarismus a dokonce se aktivně účastnily bojových akcí a jiných vojenských činností. V 19. století v západoafrickém společenství státu Dahome (dnešní Benin) měl král jako součást své stálé armády čistě ženskou bojovou jednotku čítající několik tisíc bojovnic. Během 2. světové války se např. sovětské ženy aktivně účastnily bojových akcí, a to v roli kulometčic a ostřelovaček, a bojovaly spolu s muži v dělostřelectvu a tankistických posádkách; v průběhu osmdesátých

⁵¹ GRANT, Rebecca: The Quagmire of Gender and International Security. In: PETERSON, V. Spike: *Gendered States. Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*. Colorado, Lynne Rienner Publisher, Inc. 1992, s. 86.

⁵² TICKNER, J. A.: *Gender in International Relations*, s. 58-59.

let bojovalo spolu s muži také 20 000 eritrejských žen, jež řídily tanky a střílely z těžkých děl jako členky povstalecké armády, která v roce 1991 osvobodila Eritreu z etiopské nadvlády, v Izraeli je povinná vojenská služba zavedena také pro ženy.⁵⁴

Příkladů,⁵⁵ které dokládají, že role žen ve válčení nebyla nepodstatná a jen symbolická, je nespočet. G. H. Quester uvádí, že „ženy dokážou být stejně statečné a zabíjet stejně chladnokrevně jako muži, kdykoliv to jejich vlastenecký cit vyžaduje“.⁵⁶

Tím samozřejmě nepopírám, že ve válkách bojovali muži a že války byly vyřešeny muži; v zásadě ženy-bojovnice nejsou žádným pravidlem a válčení do značné míry zůstává mužskou doménou. Proto feministé řeší otázku silnějšího začlenění žen do armád; jedni tvrdí, na základě rovnosti, že ženy musí získat rovný přístup do armády stejně jako muži, zatímco druhá skupina mylně poukazuje na ženy jako na obránkyně míru, mírumilovné bytosti, které se od válčení vždy odvracely, a nevidí důvod, proč by se tento předpoklad měl měnit; nemíní ani začleňovat zkušenosti žen v bojích do své feministické teorie, protože tyto zkušenosti jsou podle nich příliš maskulinní a se samotným feminismem už nemají příliš mnoho společného.

Judith Stiehm na straně zastánců žen v armádě tvrdí, že pokud by ženy měly stejný přístup do armády jako muži, tak by společnost složená z občanů rovných si v přístupu k násilí i odpovědnosti za svou vlast byla silnější a žádoucí.⁵⁷ Horliví feministé pak připomínají, že osvícené ženy by neměly chtít nebo vyhledávat zapojení do válčení; Jean Bethke Elshtain v této souvislosti mluví o ženě jako o *beautiful soul* a o muži představujícího *just warrior*; J. B. Elshtain připomíná, že „v záležitostech války a míru nemůže krásná

⁵³ RENZETTI, C. M. – CURRAN, D. J.: c. d., s. 384.

⁵⁴ Tamtéž, s. 404-405.

⁵⁵ EHRENREICH, Barbara: *Men Hate War Too*. Foreign Affairs, 78, 1999, č. 1, s. 119. GRANT, R.: c. d., s. 86-87, 91-92.

⁵⁶ RENZETTI, C. M. – CURRAN, D. J.: c. d., s. 405.

⁵⁷ TICKNER, J. A.: *Gender in International Relations*, s. 60.

duše ženy přestat trpět, nemůže účinně bojovat se smrtelnými ranami synů, bratrů, manželů, otců. Pokračuje v dlouhé tradici žen plaček, udržuje záři v podobě neválečných hodnot“.⁵⁸ Spravedlivého válečníka vidí jako občana-válečníka, který zemře pro ochranu země a za osvobození otroků. V dnešní době se však válka podle ní stává neovladatelnou, válečník již nepředstavuje spravedlnost, raději se vedou skutečné války, než aby se udržel falešný mír; tak kritizuje pojetí spravedlivé války dnešních dnů.⁵⁹

Tento koncept občanství částečně přejímá i J. A. Tickner, když mluví o občanu-obránci (a to jak pro muže, tak pro ženy) raději než o válečníku-vlastenci,⁶⁰ což sice částečně mluví pro vstup žen do armád, ale pouze za účelem obrany státu, kdy země nebude považována za agresora a nebude útočit za vidinou zvýšení svých zisků. Podle J. A. Tickner se jedná o zavrnutí tradičního pohledu na občanství stavěného na agresi a válce a přijmutí občanství jako podpory vlastnímu národu bez poškozování druhých. Přiklání se k méně militarizované verzi národní identity, jež by lépe sloužila v dnešním světě, kde technologické pokroky dělají války nebezpečnými jak pro vítěze, tak pro poražené; národní identita musí být podle ní postavena na stejně ohodnocených zkušenostech jak žen, tak mužů. K zajištění klidnějšího světa je potřeba, aby se tato identita opírala o lepší pochopení a také ocenění i jiných kultur a společností než je ta naše.⁶¹

Rebecca Grant jako zastánkyně žen v armádách ve své eseji zase tvrdí, že *„ačkoliv jsou ženy nyní více zahrnuty do politiky i válčení, smysl jejich účasti stále zůstává dvojznačný*“.⁶² Na jednu stranu je dnešní společnost považuje za rovnocenné mužům a rozlišování mezi pohlavími považuje v mnoha ohledech a otázkách

⁵⁸ ELSHTAIN, Jean Bethke: Reflections on War and *Political Discourse. Realism, Just War, and Feminism in a Nuclear Age*. Political Theory, 13, 1985, č. 1, s. 45.

⁵⁹ Tamtéž, s. 45-46.

⁶⁰ TICKNER, J. A.: *Gender in International Relations*, s. 60.

⁶¹ Tamtéž, s. 138.

⁶² GRANT, R.: c. d., s. 90.

za zbytečné (!); na druhou stranu si však myslí, že ačkoliv by ženy měly mít stejný přístup do mnoha různých oblastí, válčení by přeci jen mělo zůstat spojeno s muži.

Tradiční teorie MV také namítají, že ženy nejsou schopné hrát stejnou úlohu v boji. Zavrhnou sice přímé spojení horlivých feministů žen s pacifismem, ale nestaví se za přímou účast žen v bojích. Jejich místo spíše vidí ve funkcích logistek, pilotek, zdravotních sestřiček, ale ne v první linii. *„Zatímco se muži vyvinuli v kolegiální lovce a bojovníky, není jasné, zda jakákoliv ženská jednotka by byla stejně tak dobrá jako jakákoliv mužská jednotka v boji.“*⁶³

S tímto tvrzením by však zřejmě nesouhlasil Miroslav Hřebíček z Armády České republiky (AČR); ve svém článku vycházejícího ze sociologických výzkumů prováděných v AČR se sice nevěnuje zvláštním jednotkám žen, ale uvádí, že ženy v uniformách jsou vzdělané, odvážné a mají disciplínu; *„v poslední době, snad po vzoru zahraničních armád demokratických států, procento žen v AČR vzrůstá“*.⁶⁴ Profesionální AČR se chlubí tím, že v bojovém nasazení rozdíl mezi muži a ženami nezná. Na druhou stranu např. ve speciálních jednotkách se vojáci ženského pohlaví prakticky neobjevují. Může za to především extrémně náročný a místy až neuvěřitelně tvrdý výcvik a především pochybnosti o nasazení žen do skutečného boje.⁶⁵

Co je však ještě více podle Fukuyamy sporné, je integrování mužů a žen do společných jednotek, kde po dlouhý čas budou v bezprostřední fyzické blízkosti. Soudržnost jednotek, jež je základním kamenem, na které výkonnost jednotek stojí, by mohla být ohrožena soupeřením mezi muži o pozornost ženy. Fukuyama na

⁶³ FUKUYAMA, F.: c. d., s. 37.

⁶⁴ HŘEBÍČEK, Miroslav: Ženy v Armádě České republiky. Obrana a strategie, 2006, č. 1, s. 91.

⁶⁵ Tamtéž, s. 92-93.

závěr kapitoly dodává, že tak jako je v určitých případech nutná rasová segregace, to stejné platí o rodové segregaci.⁶⁶

4.3 Redefinování tradičních pojmů MV

Realisté nám nabízejí svoje vlastní stanovisko na chování států v otázce národní bezpečnosti; ten závisí z pohledu feministických teorií na neúplném zastoupení lidského chování spojeného se stereotypním „nadvládoucím mužstvem“, v realismu chybí tzv. ženský pohled na svět. Feministická redefinice občanství nám na druhou stranu dovoluje pohrávat si s myšlenkou méně militarizované verze státní identity a feministické teorie mohou také nabízet alternativní modely chování států, zvláště co se týká jejich národní bezpečnosti vyvozované z daleko širšího pohledu lidského chování než je jen striktně mužský (agresivní) úhel pohledu.

Realistická verze lidského chování nepočítá s provázaností (ať už na ekonomické či vojenské úrovni) a spoluprací. Diplomatičtější vyjednávání však může probíhat hladce jen tehdy, pokud převládá důvěra mezi všemi zúčastněnými.⁶⁷ Feminismus v tomto ohledu taktně opomíjí zmínit další důležité faktory jako je opatrnost vůči protivníkovi a nutná dávka síly. K tomuto bodu by feminismus patrně dodal, že se jedná o striktně mužské pojmy, které by právě měly být úplně nahrazeny ženskými (např. důvěrou) a nebo aspoň potlačeny do pozadí, aby se náš svět stal méně agresivní a násilný.

Další tradiční realistické pojmy mezinárodních vztahů jako jsou autonomie a svépomoc, jako modely chování státu v mezinárodním systému, musí být podle feministického pohledu

⁶⁶ FUKUYAMA, F.: c. d., s. 38.

⁶⁷ Cynthia Enloe dodává, že ženy, ačkoliv jsou výrazně podreprezentovány v U. S. State Department, tvoří polovinu zaměstnanců Office of the U. S. Trade Representative. Obchodní smlouvání je oblast, ve které vyjednávací schopnosti jsou obzvláště ceněny, a Enloe je přesvědčena, že ženám jsou často tyto pozice vyhrazovány, protože protější strana jim více věří. ENLOE, Cynthia: *Bananas*,

přehodnoceny a předefinovány, protože autonomie i svépomoc jsou spojovány s mužstvím, zatímco provázanost naopak s ženstvím. S autonomií dále souvisí takové pojmy jako je suverenita nebo národní zájem. Jean Bethke Elshtain hodnotí suverenitu jako nedělitelnou moc a „mužské božstvo“;⁶⁸ Anne Sisson Runyan ji zase spojuje s pravidlem „moci nad“.⁶⁹ Z toho vyplývá, že suverenita, národní zájem a jim podobné pojmy by měly být přirozeně také přehodnoceny. Místo národního zájmu by se stát měl podle feministických teorií soustředit především na individuální zájmy svých občanů, protože při uplatňování strategie důvěry a ekonomické provázanosti by mohl svým partnerům zcela věřit, a nemusel by se tudíž koncentrovat na tak „nepodstatné“ cíle jako je vojenský koncept národní bezpečnosti. Pokud by světu vládly ženy, svět by byl podle nich daleko méně agresivní, riskantní, soutěživý a násilný.

Snad nejdůležitějším tradičním pojmem MV je moc (*power*). Zatímco ženy disponují tzv. *pozitivní mocí* (kapacita k něčemu – *power to*), muži tzv. *negativní mocí* (dominance – *power over*).⁷⁰ Mezinárodní vztahy samozřejmě zvýhodňují a preferují sílu nad něčím, tedy sílu jako dominanci. Ačkoliv se to feministům moc nelíbí (argumentují tím, že se z žen stávají repliky mužů), začínají ženy chytře upřednostňovat negativní moc k pozitivním cílům jako je vymáhání pořádku a spravedlnosti.

Beaches, and Bases: Making Feminist Sense of International Politics. Berkeley, University of California Press 1990.

⁶⁸ ELSHTAIN, Jean Bethke: *Sovereignty, Identity, Sacrifice*. In: PETERSON, V. Spike: *Gendered States. Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*. Colorado, Lynne Rienner Publisher, Inc. 1992, s. 143.

⁶⁹ RUNYAN, Anne Sisson: *The „State“ of Nature: A Garden Unit for Women and Other Living Things*. In: PETERSON, V. Spike: *Gendered States. Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*. Colorado, Lynne Rienner Publisher, Inc. 1992, s. 132.

⁷⁰ HOFFMAN, J.: c. d., s. 148.

4.4 Celosvětová bezpečnost

Podle feministických teorií se tradiční vnímání národní bezpečnosti stává disfunkčním. Těžký důraz na vojensky definovanou bezpečnost společný praktikám zahraniční politiky všech dnešních států a historickým tradicím, z kterých tyto praktiky vycházejí, nezaručuje, a někdy dokonce může i snižovat, dostatečně bezpečnost státu a jeho občanů. Mnoho druhů nebezpečí navíc nemá jen vojenské východisko, ať už se jedná o etnické konflikty, chudobu, ekologické katastrofy aj. Na řešení těchto nebezpečí, která se jen zřídka dotýkají pouze jednoho státu, by se tedy měl podílet co největší počet států. Proto řada feministů (např. V. S. Peterson, R. B. J. Walker) upřednostňuje světovou bezpečnost, ačkoliv si jsou vědomi, že jsme se zatím učili uvažovat a jednat pouze v termínech národní bezpečnosti. To je podle nich protiklad ve své podstatě, pokud se mezinárodní vztahy soustřeďují na vojenskou bezpečnost (stupňování obrany jednotlivých států produkuje celosystémové nebezpečí), ekologie si všímá environmentálních neštěstí (státocentrický přístup nemůže ovlivňovat globální dění) a ekonomové dbají a pečují o stabilitu a růst ekonomiky (řízené plánování ekonomiky vyřazuje stát z účasti na tržním hospodářství a omezuje ho v působení na celosvětových trzích), nelze uvažovat pouze v hranicích národního státu.⁷¹

Podle V. S. Peterson *„globální krize bezpečnosti již existuje. Jednotlivé země však neustále preferují státní suverenitu, a to brání vytvoření světové bezpečnosti“*.⁷² Ačkoliv celosvětová nebezpečí jsou již dávno rozpoznána, státy se podle jejího názoru stále domáhají monopolu na naše vnímání toho, jak organizujeme sami sebe politicky, jak se tvoří politická identita a kde jsou nakresleny hranice politické komunity. Směřování ke světové bezpečnosti

⁷¹ PETERSON, V. S.: c. d., s. 32.

⁷² Tamtéž, s. 31.

vyžaduje směřování nad státní suverenitu, vyžaduje nové nahlížení na politickou identitu. Máme pochopit, jak rozsáhlá a systémová současná nebezpečí jsou a jak jednotlivé identity produkují a jsou produkovány tímto strukturálním násilím, což nemůže být pochopeno bez začlenění *genderu*.⁷³

Celosvětová bezpečnost může probíhat a již i probíhá v ekologických otázkách (tání ledovců ohrožuje i samotnou Českou republiku), v ekonomických záležitostech (aktuální úvěrová krize v USA hýbe burzami po celém světě), je to vývoj, který je nezadržitelný. Příklon k názoru Francois Fureta se zdá být zřejmý. Ten tvrdí, že tato globalizace světa, která v posledním půlstoletí mimořádně pokročila, bude pokračovat dál (ovšem!) prostřednictvím hospodářství. *„Světový trh má však jen málo společného se světovým řádem...“*⁷⁴ Pierre Hassner k tomu dodává, že *„už neexistuje riziko světové války, ale že konec nukleárního duopolu zvýšil nebezpečí lokálních konfliktů nejen proto, že etnické nebo národní vášně posílené koncem evropské kolonizace a likvidací komunismu zůstávají ve světě velmi silné, ale také proto, že nejmnocnější země, počínaje Spojenými státy, nejsou politicky ani vojensky schopny vnucovat světový řád“*.⁷⁵

Je tím důvodem, proč nejsou schopny vnucovat světový řád, sledování národních zájmů jednotlivými státy? Chybí zde nějaká vyšší autorita ve formě „nadanárodní vlády“? Lze tedy bez světového řádu mluvit o světové bezpečnosti? V případě, že vezmeme v úvahu otázku zbrojení – dokázala by vůbec vyšší autorita zabránit státům v hromadění zbraní, pokud ty by se hájily ochranou své národní bezpečnosti? Prosazují přeci své národní zájmy, které jsou pro ně přirozeně přednější; žádný stát nebude bránit národní zájem Ugandy,

⁷³ PETERSON, V. S.: c. d., s. 31-32.

⁷⁴ MARTEL, Frédéric: *Nepřekročitelný horizont liberální demokracie*. Rozhovor Frédérica Martela s F. Furetem. In: FURET, Francois – BESANCON, Alain a další: *Komunismus a fašismus*. Praha, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 2002, s. 30.

⁷⁵ Tamtéž, s. 30.

pokud to není zároveň národním zájmem samotného státu. O vojenské organizaci NATO se v roce 1999 začalo psát jako o celosvětové organizaci, o tom by se ale dalo dobře polemizovat, zda se nejednalo pouze o hájení národních zájmů evropských zemí na Balkánském poloostrově. Evropskou unii také nemůžeme považovat za celoevropskou, alespoň do té doby, dokud nepřestane hájit soukromé zájmy svých členů, resp. členové nepřestanou hájit své národní zájmy v jednotlivých politikách.

5 Ekonomická a ekologická bezpečnost vs. vojenská bezpečnost

Dokud budou ženy umístěny na periferii mezinárodního systému a na nižším stupni platového ohodnocení, feministické teorie o bezpečnosti se budou soustředit na případy spojené s dosažením spravedlnosti, případy, které jsou často ignorovány v tradičních teoriích mezinárodní politiky.

Jedním z nejdůležitějších cílů feminismu je překonat opomíjení žen ve vlivných institucích a přeorganizovat společnost tak, aby byla schopná nabídnout důležité alternativní modely pro dosažení dokonalejší formy bezpečnosti; to ve feministickém pojetí znamená stát méně militarizovaný a naopak kladoucí větší důraz na sociální záležitosti. Takovýto model vyžaduje širší definici bezpečnosti, která půjde za národní, vojenský pohled. Musí se začít mluvit především o ekonomické a ekologické bezpečnosti.⁷⁶

Větší pozornost by se měla soustředit také na obnovování zdrojů a jejich udržitelnost. Ve světě, kde nukleární válka může zničit zemi a část jejího obyvatelstva, není možné, abychom i nadále vzdávali hold potencionální smrti našich nepřátel; záchrana života, ne jeho destrukce, musí být ceněna. S tím souvisí i starost a odpovědnost za naše životy a za tuto planetu, to jsou nutné předpoklady nejen v soukromé, ale také ve veřejné sféře. Muži mají přispívat rovným dílem do soukromé sféry, třeba co se týká odpovědnosti za výchovu dětí. Pokud se máme pohnout směrem k bezpečnější budoucnosti, které si tak vážíme ve veřejné oblasti včetně mezinárodní politiky, neměli bychom ji oddělovat od hodnot, ke kterým se hlásíme doma.

Změnit toto a zmenšit všechna válečná, ekonomická a ekologická nebezpečí znamená změnit uspořádání hierarchických

⁷⁶ TICKNER, J. A.: *Gender in International Relations*, s. 135.

vztahů, které panují ve společnosti, včetně rodových vztahů. Dosažení míru, ekonomické spravedlnosti a ekologické udržitelnosti je neoddělitelné od překonání sociálních vztahů nadřazenosti a podřízenosti; skutečná bezpečnost vyžaduje nejen absenci války, nýbrž také odstranění nespravedlivých vztahů ve společnosti, počínaje nerovnými rodovými vztahy. Odkrytím těchto rodových nerovností zjistíme, jak by jejich případné odstranění otevřelo nové možnosti pro řešení globálních nebezpečí.⁷⁷

⁷⁷ WIBBEN, Annick T. R.: c. d., s. 106.

Závěr

Feministické teorie v mezinárodních vztazích nám nemohou říci vše, co potřebujeme vědět o světové politice, ale umožňují nám vidět nová témata novými způsoby, odkrývat odlišné světy, hledat jiná řešení současných konfliktů. Feministické perspektivy národní bezpečnosti se nám snaží ukázat, že realistický pohled na národní bezpečnost je vykonstruován jen ve zcela mužském diskurzu, a ten, ačkoliv se jedná pouze o neúplný pohled na realitu, je brán jako univerzální. Feministické definice bezpečnosti by naproti tomu měly být víceúrovňové a všeobjímající. Ženy definovaly bezpečnost v termínech absence jakéhokoliv násilí, ať už vojenského, ekonomického nebo sexuálního, v termínech provázanosti a spolupráce. Feministické teorie jsou přesvědčeny, že hierarchické uspořádání společnosti musí ustoupit do pozadí, jen tak lze mluvit o národní bezpečnosti postavené na rozmanitých zkušenostech jak žen, tak mužů.

Tato koncepce národní bezpečnosti se prolíná celou touto prací. Objevují se zde pojetí současná, možná budoucí, maskulinní, femininní, pro někoho i univerzální. Vytvořit koncept národní bezpečnosti, určit směry, kterými by se měl ubírat, body, které by měl vytyčovat, je v kompetencích každého státu. Obor mezinárodních vztahů však nabízí různé teorie, které je možno následovat.

Tato práce sledovala feministické teorie a jejich pohled na národní bezpečnost. Při bližším zkoumání však zjistíme, že uvedená definice národní bezpečnosti je příliš široká, nadmíru obecná, velmi vágní a bez konkrétních cílů a určitých (uskutečnitelných!) návrhů řešení. Feministické teorie proto musí být jasně rekonstruovány. Zatímco kritika minulosti, minulých chyb a činů je jistě důležitá, pohled do budoucnosti a nabídnutí nových východisek jsou nutné, pokud tato kritika má být přijatelná a věrohodná. Dekonstrukce starých teorií musí být doprovázena rekonstrukcí takovým

způsobem, aby nové projekty byly schopné zmapovat a předvídat rozvoj v naší společnosti. Feministické teorie se musí odvrátit od pouhých zkušeností žen jako startovacího bodu, pokud nechtějí být nařčeny z používání femininních pojmů.

Feministické hnutí a obzvlášť samotná rostoucí emancipace žen však kladně přispěly k tomu, že ženy již odmítají disponovat menší mírou moci než muži a nezáleží na tom, zda tento nedostatek síly se projevuje v rozhodování v práci nebo doma, v nakupování nebo kanceláři, v parlamentu nebo u soudu, v případech týkajících se stavění dálnic nebo zdravotní péče. Ženy chtějí být přítomny všude, v každé kanceláři, v každé zasedací síni, kde padají rozhodnutí, která ovlivňují jejich životy. Ženy si přejí zasahovat do každodenního běhu státní mašinerie, ekonomických záležitostí, být na řídicích funkcích stejně jako muži, k tomu však musí být ochotné a schopné si „ušpinit ruce“; musí být ochotné přestat na sebe nazírat jako na oběti, neplnoprávné členy společnosti odkázané do kuchyní a prádelen.

Margaret Thatcher nabízí těmto ženám velmi důležitý model jako představitelka ženského vůdcovství. Ačkoliv jí feministé vyčítají přijmutí zcela maskulinní struktury moci, např. tím, že za celých jedenáct let v úřadu nejmenovala jedinou ministryni, toto tvrzení se zdá být přehnané. Margaret Thatcher byla odvážná, vychutnávala si bojovné situace, dokázala přimět britské ženy, aby si uvědomily svou schopnost nebýt pouze těmi, kdo se starají, pečují a život dávají, ale že dokážou být také nepříjemné, kruté, egoistické.

Nízký počet žen v české vrcholné politice se přičítá i absenci takovýchto pozitivních vzorů. Podle socioložky Jiřiny Šiklové *„to chce pozitivní vzory žen v politice, a ty bohužel nemáme; ženy, co u nás vstoupily do politiky, velice často jednají tak, jako by chtěly napodobovat muže, nedělají tedy nic zvláštního. Aby je někdo neobvinil: ‘vy sledujete ženské zájmy’, tak sledují politiku strany tak,*

že ztrácejí svou vlastní identitu“.⁷⁸ Josef Chuchma se na to z mužské perspektivy dívá takto: „České ženy nejspíš nejsou s to vyprodukovat mezi sebou integrující, a přitom intenzivní osobnosti mocné vehementního veřejného sebeprosazení. A je tomu zřejmě tak i proto, že česká společnost jakousi svou vlastností odnímá veřejnému prostoru schopnost takové ženy v hojnějším počtu rodit a akceptovat“.⁷⁹

Fukuyama tvrdí, že i přes celosvětový očekávaný nárůst žen, budou muži stále hrát hlavní, ne-li přímo dominantní úlohu v řízení zemí. Oblasti války a mezinárodní politiky zůstanou kontrolovány muži déle, než by se feministům líbilo. A ten nejdůležitější úkol – předělání muže na ženy, tudíž aby byli méně násilní, bude mít také své limity. „Co je zplozeno v kostech, nemůže být jednoduše upraveno změnou v kultuře a ideologii.“⁸⁰

Výsledky této práce nás ubezpečují, že se jedná o široké téma plné úskalí, kterému je potřeba se i nadále věnovat, a to v kontextu nejen oboru mezinárodních vztahů, ale také vhodným doplněním o sociologické a antropologické výzkumy a data.

Možným problémem ke zpracování této práce mohl být na první pohled nedostatek potřebné a odborné literatury, ovšem po bližším prozkoumání a pátrání je nutno říci, že zahraniční literatura oplývá širokou škálou spisů zabývajících se feminismem jak v politické filozofii, tak v mezinárodních vztazích.

Na konec je ještě třeba dodat, že feminismus jistě není model, který může být aplikován přímo na teorie a postupy mezinárodních vztahů, aby předvedl např. feministická stanoviska na situaci v Iráku nebo kdekoli jinde. Kromě toho je feminismus lépe pochopitelný jako určitá sada zkušeností, teorií, filozofií a pohledů, které berou *gender* jako důležitou a často centrální kategorii analýzy.

⁷⁸ Ženy v „ofsajdu“. In: Ta naše povaha česká, obrazový záznam, <http://www.ceskatelevize.cz/vysilani/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/408235100011001-02.01.2008-20:00-zeny-v-ofsajdu.html> (2. 1. 2008)

⁷⁹ CHUCHMA, J.: c. d., s. 10.

⁸⁰ FUKUYAMA, F.: c. d., s. 28.

LITERATURA

BADINTER, Elizabeth: *Tudy cesta nevede. Slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*. Praha, Karolinum 2004, 145 s.

BROWNMILLER, Susan: Proti naší vůli: muži, ženy a znásilnění. In: OATES-INDRUCHOVÁ, Libora: *Dívčí válka s ideologií*. Praha, Slon 1998, 304 s.

ELSHTAIN, Jean Bethke: *Sovereignty, Identity, Sacrifice*. In: PETERSON, V. Spike: *Gendered States. Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*. Colorado, Lynne Rienner Publisher, Inc. 1992, 224 s.

GRANT, Rebecca: The Quagmire of Gender and International Security. In: PETERSON, V. Spike: *Gendered States. Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*. Colorado, Lynne Rienner Publisher, Inc. 1992, 224 s.

HEYWOOD, Andrew: *Politické ideologie*. Praha, Victoria Publishing 1994, 293 s.

HOFFMAN, John: *Gender and Sovereignty. Feminism, the State and International Relations*. New York, Palgrave 2001, 228 s.

KONEČNÁ, Daniela – KUCHYŇKOVÁ, Petra: *Postpositivistické teoretické směry*. In: PŠEJA, Pavel: *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Brno, IIPS 2005, 160 s.

MARTEL, Frédéric: *Nepřekročitelný horizont liberální demokracie*. Rozhovor Frédérica Martela s F. Furetem. In: FURET,

Francois – BESANCON, Alain a další: *Komunismus a fašismus*. Praha, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 2002, 276 s.

MILLET, Kate: *Sexuální politika*. In: OATES-INDRUCHOVÁ, Libora: *Dívčí válka s ideologií*. Praha, Slon 1998, 304 s.

NAGL-DOCEKAL, Herta: *Feministická filozofie. Výsledky, problémy, perspektivy*. Praha, Slon 2007, 316 s.

PETERSON, V. Spike: *Security and Sovereign States: What Is at Stake in Taking Feminism Seriously?* In: PETERSON, V. Spike: *Gendered States. Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*. Colorado, Lynne Rienner Publisher, Inc. 1992, 224 s.

RENZETTI, Claire M. – CURRAN, Daniel J.: *Ženy, muži a společnost*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum 2003, 642 s.

RUNYAN, Anne Sisson: *The „State“ of Nature: A Garden Unit for Women and Other Living Things*. In: PETERSON, V. Spike: *Gendered States. Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*. Colorado, Lynne Rienner Publisher, Inc. 1992, 224 s.

TICKNER, J. Ann: *Gender in International Relations*. New York, Columbia University Press 1992, 180 s.

Internet:

EHRENREICH, Barbara: *Men Hate War Too*. Foreign Affairs, 78, 1999, č. 1, s. 118-123.

<http://proquest.umi.com/pqdlink?Ver=1&Exp=03-12-2013&RQT=318&PMID=6&cfc=1>

ELSHTAIN, Jean Bethke: *Reflections on War and Political Discourse. Realism, Just War, and Feminism in a Nuclear Age*. *Political Theory*, 13, 1985, č. 1, s. 39-57.

<http://www.jstor.org>

FUKUYAMA, Francis: *Women and the Evolution of World Politics*. *Foreign Affairs*, 77, 1998, č. 5, s. 24-41.

<http://proquest.umi.com/pqdlink?Ver=1&Exp=03-12-2013&RQT=318&PMID=6&cfc=1>

TICKNER, J. Ann.: *You Just Don't Understand: Troubled Engagements Between Feminists and IR Theorists*. *International Studies Quarterly*, 41, 1997, č. 4, 611-632.

<http://www.jstor.org>

WHITWORTH, Sandra: „*Feminism and International Relations*.“ In: Canadian Council on International Law,

http://www.ccil-ccdi.ca/index.php?option=com_content&task=view&id=150&Itemid=48 (1. 2. 2008)

WIBBEN, Annick T. R.: *Feminist International Relations. Old Debates and New Directions*. *Brown Journal of World Affairs*, 10, 2004, č. 2, s. 97-114.

http://www.wsmip.uni.lodz.pl/aaa/International%20Relations%20Theory/meeting%207/Annick%20T.%20R.%20Wibben_Feminist%20International%20Relations%20Old%20Debates%20and%20New%20Directions.pdf (28. 1. 2008)

ZALEWSKI, Marysia: *Well, What Is the Feminist Perspektive on Bosnia?* *International Affairs*, 71, 1995, č. 2, s. 339-356.

<http://www.jstor.org>

Média

HŘEBÍČEK, Miroslav: Ženy v Armádě České republiky. Obrana a strategie, 2006, č. 1, s. 91-110.

CHUCHMA, Josef: *Ženy, kdepak jste? Finančník Hitler*. MF Dnes (Praha), 2.-3. 2. 2008.

Ženy v „ofsajdu“. In: Ta naše povaha česká, obrazový záznam
<http://www.ceskatelevize.cz/vysilani/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/408235100011001-02.01.2008-20:00-zeny-v-ofsajdu.html> (2. 1. 2008)

Abstrakt

Tato práce věnuje pozornost feministickému proudu (jako celku) v teoriích mezinárodních vztahů; zabývá se postavením žen v národní a mezinárodní politice, zkoumá jejich začlenění do armád, resp. bojů. Především ale sleduje, jak se feministické teorie liší od tradičních teorií mezinárodních vztahů, zvláště je to patrné v konceptu národní bezpečnosti, který je v této práci analyzován. Feminismus se snaží o začlenění *genderu* jako kategorie analýzy do teorií MV, jen tak lze podle nich dospět k eliminaci násilí a zrušení sociální rodové konstrukce.

Klíčová slova: feminismus, mezinárodní vztahy, gender, národní bezpečnost, sociální rodová konstrukce

This work pays attention to feminism in the theories of international relations. It dwells on the situation of women in national and international politics and on differences between feminism and traditional theories of international relations. These differences are obvious in the conception of national security, which is analysed in this work. Feminism is searching for including gender as a category of analysis, this is the way how we can achieve elimination of violence and reversion of social gender construction.

Key words: feminism, international relations, gender, national security, social gender construction

